

Христина ТОНЧЕВА
ПУ „Паисий Хилендарски“

ЗОГРАФСКИЯТ БОГОЯВЛЕНСКИ ЧИН ОТ XIII – XIV ВЕК

Hristina TONCHEVA
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

THE COPY OF THE BLESSING OF THE WATERS ON THE EVE OF EPIPHANY FROM THE ZOGRAF MONASTERY ON MOUNT ATHOS FROM 13TH – 14TH C.

The article presents data about one copy of The Blessings of the Waters on the Eve of Epiphany found in a prayer-book from XIII – XIV c. kept at the Zograf Monastery on Mount Athos. This copy of the text is very similar to The Old Bulgarian Blessings of the Waters on the Eve of Epiphany from X – XI c. The whole text of this copy of The Blessings of the Waters on the Eve of Epiphany, which until recently was unknown in the scientific sphere, is published in this article for the first time; the lexical and textological doublets are also commented on.

Keywords: Euchological books, The Blessings of the Waters on the Eve of Epiphany, Zograf manuscript from XIII – XIV c.

Синайският Евхологий (требник, молитвеник, Euchologium Sinaiticum, нататък: Син Евх) е глаголически паметник от X – XI век (Frček 1939, Nachtigal 1941, 1942, Tarnanidis 1988). През последните години в резултат на интензивни проучвания върху паметника се установи хипотезата, че Син Евх е бил съставен в България от различни части, преведени по различно време, на различно място, от различни преводачи, от различни езици – гръцки, латински, старобаварски, и от оригинални старобългарски творби. Архетипът му възхожда към края на IX век и е пряко свързан с Моравската мисия на Св. Константин-Кирил и Св. Методий и с дейността на техните ученици (Пенкова, Цибранска 2003: 612 – 614, Пенкова 2008: 5 – 36; 387 – 397).

Едни от най-ранните преписи на старобългарския Богоявленски чин, който е бил включен в състава на Син Евх, са регистрирани в пергаментови ръкописи от XIII и XIV век. След създаването на Зографската дигитална

библиотека текстовете на зографските требници и служебници вече са достъпни за палеославистични проучвания.

В ръкописната сбирка на Зографския атонски манастир под сигнатура № 50 се съхранява един пергаментов требник, датиран към XIII – XIV век (Z-50). Той е запазил най-архаичния и най-краткия препис на Богоявленския чин – текстът е толкова близък до глаголическия, че може с голяма сигурност да се твърди, че е направен от апограф, преписан направо от Син Евх. Книжовникът очевидно много е бързал, допуснал е доста грешки, има изтрити места в текста. Интересното е, че друга ръка с друго мастило е поправяла носовките на етимологичните им места.

В този препис книжовникът не е включил началните текстове от старобългарския Чин: ектенията Г̄ в̄седръжнѣѣ Х̄е в̄же нашъ . Рождѣн̄ са въ вѣтълѣн̄мъ ѿдѣн̄цѣмъ (9r – 10v), Христѣ̄ о̄ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἐν Βηθλεὲμ γεννηθεὶς (Goar 1960: 376), указанието за прекадяване на водата (10v), Ὑπὲρ τοῦ ἁγιοσθῆναι τὰ ὕδατα ταῦτα, τῇ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ καὶ ἐπιφοιτήσει τοῦ ἁγίου Πνεύματος (Goar 1960: 368).

Преписът започва направо с Дяконствата (10v – 11v; Дмитриевский 1901: 677).

След тях следва тайната молитва Г̄̄ ѿс-х̄е̄ ѣднночл̄дзи с̄нѣ с̄зн̄ въ ѣдрѣхъ очн̄хъ (11v – 12v), Τοῦτων (τῶν αἰτήσεων) λεγομένων· ὁ Ἱερεὺς εὐχεται λέγων μυστικῶς· Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ Θεός, ὁ μονογενῆς Υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς (Goar 1960: 368 – 369, Passareli 1982: 109, Parenti, Velkovska 1995: 122).

Пропусната е и молитвата Тронце̄ еднносѣщн̄на̄ прѣвѣжѣтъна̄а ... (12v), Τριάς ὑπερούσιε, ὑπεράγαθε, ὑπέρθεε (Goar 1960: 369 – 370, Passareli 1982: 111, Parenti, Velkovska 1995: 123), преписана е наследницата на молитвата В̄зшз̄нннхъ̄ вѣщен̄ твар̄ь в̄ндѣвзше̄ (1a – б), Οἱ τῶν ἀνωτάτων στοιχείων τὴν κτίσιν ἀθρήσαντες (Frček 1939: 637).

Липсват двата пролога: Бл̄гвенъ̄ еси, Г̄н̄ Б̄же̄ Нл̄евъ̄, ѣко̄ посѣтн̄ і с̄зтворн̄ избавленне̄ людемъ̄ своимъ̄ (16), Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραήλ, ὅτι ἐπεσκέψω καὶ ἐποίησας λύτρωσιν τῷ λαῷ σου (Frček 1939: 639, Passareli 1982: 111, Parenti, Velkovska 1995: 124) и С̄е̄ во̄ наст̄а в̄рѣм̄а̄ пр̄азден̄ств̄оӯ наш̄емоӯ (16), Ἴδου γὰρ ὁ τῆς ἐορτῆς ἐπέστη ἡμῖν καιρὸς (Frček 1939: 639, Passareli 1982: 111, Parenti, Velkovska 1995: 124). Направо

следва осветителната молитва Велен еси, ГГ, і чюдзна дѣла твоѣ (3б – 4а), Μέγας εἶ, Κύριε, καὶ θαυμαστά τά ἔργα σου (Frček 1939: 643, Parenti, Velkovska 1995: 127).

След нея следва кратка литургична бележка, според която текстът на главопреклонната молитва е преписан преди Чина Кръщение: Прнклонн гн оухо твоѣ ꝛ пи ꝛ назаѣ ꝛ прѣдъ крѣщеніѣ ꝛ (126б).

Богоявленският чин в Z-50 завършва с молитвата за освещаване на чаша – Бже Бже нашз, прѣложен при Мосѣн водѣ горзкоѣж (6б), Ὁ Θεὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τὸ πικρὸν ὕδωρ ἐπὶ Μωϋσέως (Parenti, Velkovska 1995: 132, Frček 1939: 649). В Син Евх тя носи надслов Мо надз водоѣж стадого просвѣщениѣ глѣма въз окринѣ цркѣвнѣмь (6б), както и в гръцкия евхологий – Εὐχή ἄλλη εἰς τὸ ὕδωρ τῶν ἁγίων βαπτισμάτων τῶν ἁγίων Θεοφανίων, λεγομένη ἐν τῇ φιάλῃ τοῦ μεσιαύλου τῆς ἐκκλησίας (Parenti, Velkovska 1995: 132, Frček 1939: 649).

За илюстрация на голямата близост между двата преписа по-долу привеждам паралелни текстове от Син Евх и от Z-50.

<p>ꝛ Н ПО СѢ ДН ПОКАДН ВОДЖ Н' ПѦ</p> <p>f. 11r</p> <p>ДНѢКОНЪСТВА СН ꝛ</p> <p>W сзвзишнѣмь мнрѣ гю помолнмз са знннѣмь посѣщеньн ꝛ опрншьствнн стадого дѣха гю по ꝛ W архиепископѣ нашемь , ꝛ ѿ дѣлѣхъ рѣкоу егѡ ꝛ гю по ꝛ W нз [г] знатн отъ водзи сезѡ вс ...ъ дѣхъ нечнстзи ꝛ гнѣздащн са въ неѣ гю помо ꝛ W прѣложнтн са ѣн ꝛ Въ водзи ѣѣ рѣданзскзиѡ ꝛ гю помо ꝛ W стнтн са ѣн , снлоѣ ꝛ н дѣтѣлнѣ , ꝛ прншествнѣмь стадого</p>	<p>119б</p> <p>Чннз на свѣнне водѣ стѣхъ ѣѡнфанн (!) ꝛ ДН ꝛ</p> <p>Мнромь гоу помн W въшьнемь</p> <p>120а</p> <p>мнрѣ w ѣпископѣ нше имѣ</p> <p>W ѣзнатн (!) w воды снѣ всъ дѣхъ нечѣтъ гнѣзѣщен се въ нѣ н гоу по ꝛ W прѣложнтн се ѣн оу дѣи нѣрѣда- нскыне гоу помнмь се ꝛ</p> <p>W стнтн се ѣн снлоѡ ꝛ дѣтѣлнѡ ꝛ прншьствнне стадо дѣха гоу по ꝛ W посьлатн на ноу блгоѣтѣ ѣзбавленне ꝛ блгословенне нѣрѣданово гоу помолн</p>
---	---

ДѢЛА ГЮ ÷ W ПОСЪЛАТИ НА НИЖ
 БЛАДѢТЬ ІЗБАВЛЕНЬЮ' БЛАГОСЛОВЕННѢ
 НОРЪДАНЕ ГЮ ПО ÷ W ПОСЪЛАТИ ГЮ ВЪ
 НАШЕМЪ СЪЗІНИЖ ІЕРЪДАНИЖ' І СЪНТИ
 ВОДАЖ СНИЖ' ГЮ ПО ÷ W ДВНТИ СА ЕЙ
 ІСТОЧНИКЪ Н...НЕТЪЛЪНЬЮ І ДАРЪ
 СЪЗІНИ ГЮ ПОМО ÷

W ВЪИТИ ЕЙ ВЪ БАЛЪСТВО І СЪЗІНИЖ
 ВЪСЪМЪ ПРИЕМЪЩНИМЪ ОТЪ

f. 11v

НЕГА ГЮ ПОМО ÷ W ЧРЪПЛИЖНИХЪ І
 ВЪЗАМЛИЖНИХЪ ¹²НХЪ ОТЪ НЕГА' НА
 СЪЗІНИЖ ДШАМЪ Н ТЪЛОМЪ ГЮ ПОМО ÷

W ОТЪПШЕНЬИ ГРЪХОВЪ, І ОТЪДАНИ
 ПРЪГРЪШЕНЕ' Г <ю> W ПОСЪЛАТИ
 ГЮ ВЪ ПРЪСВѢЩЕНЬЕ И РАЗУМЪ ВЪ СРЦА
 НАША ПРЪЧН СЪЗІМЪ СВОИМЪ КРЪ-
 ЩЕНЕМ <ъ> ГЮ ПОМОЛНМЪ СА ÷ W
 ІЗДАВНТИ СА ÷ Н ѿ в'сѣхъ скрѣбъ ÷
 Застѣпн спн ÷ Прѣстѣжъ чистъ ÷

÷ ПѢ ВЪ ТАНИЖ МОЛНТЪ СА ÷
 ГІ ІС-ХЕ ЕДНОЧАДЪІ СЕ' СЪН ВЪ
 БДРЪХЪ ОЧНХЪ, ІСЪІ БЖЕ' ІСТОЧНИЧЕ
 ЖИЗНИ, І ВЕСЪМРЪТЪЮ СЪВѢТЪІ СЪІ ОТЪ
 СЪВѢТА, ПРИШЕДЪІ ВЪ ВЕСЪ МНРЪ'
 ПРЪСВѢТНТЪ ЕГО, ШЪВѢТН НАШЕ
 ПОМЪШЛЕНЕ'

÷ W ПОСЪЛАТИ ГОУ БОУ НАШЕМОУ
 СТИНОУ НРЪДАНОУ Н СЪНТИ ВОДОУ СНО
 ГОУ ПОМОЛНМЪ СЕ ÷ W ІАВНТИ СЕ ІЕН
 ІСТОЧНИКОУ НЕТЪЛЪНЬНОУ Н ДАРЪ
 СЪННИ ГЪ ÷ W ІАВНТИ СЕ ІЕН ВРАЧЪСТ...ВО
 Н СЪННОУ ВЪСЪМЪ ПРИЕМЛОУЩНИМЪ Ш НЕЕ
 ГОУ ПОМН ÷

W ЧРЪПЛОУЩНХЪ Н ВЪЗМАЮЩНХЪ Ш
 НЕЕ НА ІЦЪЛІЕ (!) ДШАМЪ Н ТЪЛОМЪ ГОУ
 ПОИМЪ СЕ ÷

1206

W ПОУЩНІЕ ГРЪХОМЪ Н ШДАНИЕ
 ПРЪГРЪШЕННЕМЪ НАШНМЪ ГОУ ПО-
 МОЛНМЪ СЕ ÷ W ПОСЪЛАТИ ГОУ БОУ
 ПРОСЪЩЕННІЕ Н РАЗУМЪ ВЪ СРЪЦА НАША
 ПРЪЧНТНМЪ СВОИМЪ КРЪЩЕННЕМЪ ГОУ
 ÷

W ІЗБАВЕН СЕ . Застѣпн спн .
 Прѣстоу чстоу прѣблго ÷
 МН . ПП . ТА .

ГН НЕХЕ ЕДНОЧЕДН СЕ БЕ Н СН ВЪ ІАД-
 РЪХЪ (!) ВЧНХЪ ІСТННЬНИН БЕ
 ІСТОЧНИЧЕ ЖИЗНИ ВЕСМРЪТНО СЪВѢТЪІН Ш
 СЪВѢТА . ПРИШЕДЪІ ОУ ВЕСЪ МНРЪ Н
 ПРОСЪВТИ ЕГО . ШЪВѢТНТИ НШЕ
 ПОМЪШЛЕННІЕ СЪМЪ ТВОИМЪ ДХОМЪ
 ПРИМН НЫ ВЕЛЧИЕ Н ХВАЛЫ ТЕБѢ

стѣимъ твоимъ дѣхомъ ꙗко прїимн нзи
Велнчнѣ ѿ ꙗко тебѣ прїносѣща ꙗко
вѣчннхъ ѿ ꙗко велнчнхъ твоихъ
ꙗко спїемъ

f. 12r

сзмотренъ , свзвзшннмъ въ пос-
лѣднѣмъ вѣкѣ ꙗко вгнегда же въ не-
моцннхъ нашнхъ н ннцннхъ облѣче
са плть . ннза са въ работнннхъ
мѣрзѣ вѣсѣхъ црю ꙗко еще же ѿ рѣкохъ
равннхъ въ ѣрѣданѣ крстнтн са
ꙗко да ꙗко родъ воднннхъ свѣ безг-
рѣшнне наставнннхъ нзи на пѣть По-
рожденю водою н дѣхомъ къ прѣвѣн
ѣстронннхъ нзи своводѣ , еже бжннхъ
таиннхъ , вѣспомннннне прѣдъзнннхъ
молимъ ти са вѣко чѣлюбче . окропн
на нзи недостоннннхъ рабѣ твоѣ ꙗко По
бжннхъ твоѣмъ ѣбѣтованю водою
чнстою твоѣго мѣднѣ даръ ꙗко Да
взвѣннхъ надъ водою сею ꙗко Про-
шеннѣ насъ грѣшнннхъ , прїнѣтно
бждетъ твоѣй благостн ꙗко блгвеннѣ
твоѣ да си намъ , ꙗко вѣсѣмъ вѣрннхъ
людѣмъ твоимъ , ꙗко въ славѣ стѣмъ
ꙗко славннхъ нменн твоѣмъ ꙗко в тебѣ бо
естъ вѣсѣ

f. 12v

прїносѣще ꙗко вѣчннхъ ѿ днвннхъ
велннхъ твоихъ . ꙗко свѣспемъ

121a

сзмотренн твоѣмъ . бжвннхъ ꙗко пос-
лѣднѣмъ вѣкѣ . вгнегда къ не-
моцннхъ ницннхъ ѣбѣче се нашю
плъ ѿ въ работнннхъ мѣрзѣ низъ се црю
вѣсѣхъ . н роукою равннхъ . въ нѣрданѣ
кртнтн се ꙗко да ꙗко водннхъ
ѣстронннхъ ество безгрѣшнне ѿ на-
ставнннхъ ны на поуть прѣнннхъ . вою н
дѣхомъ къ прѣвон своводѣ прїстронннхъ
ны ꙗко бжннхъ таиннхъ прѣдъзнннхъ
творннхъ . мннхъ ти се владыко чѣлю-
любче вѣсѣспн на ны недостонннхъ
рабѣ твоѣ . по бжвннхъ ѣбѣто-
ванню водою чнстою твоѣго мѣднѣ
даръ да бжвннхъ надъ вою сннхъ .
прошеннѣ грѣшннхъ на . прїнѣтно да
бждетъ твоѣ блгостннн . ѿ блговѣ

121b

нннхъ твоѣ да си намъ [изтрнт текст] н
вѣсѣмъ [вѣрннхъ дописано над-
редно] людѣмъ твоимъ . на славю
стою ꙗко покланннхъ нменн
твоѣмъ ꙗко тебѣ поѣннхъ всѣмъ сѣ чѣтъ
ꙗко покланнннхъ ꙗко таж . не вѣзгласн .
нннхъ вѣ глѣ мн сннхъ вѣльмн .

слава, честь и поклонение
оцѣмъ и съ стѣзѣмъ

❖ И АВНѢ НѢ ВЪЗГЛАСѢ

❖ ЧЕСОДЪ НЪ НАЧЫНѢ ПРОЛ ...❖

ѸМН ГЛАТН ÷ ВЪШЪНННХЪ вещей
тварь вн

f. 1a

дѣвъше Разоумѣхомъ како дре-
внѣа твоѣ тварь трепещетъ тебе,
вѣко съмотрише бо възннжъ сътворенне
ихъ ꙗко многочестъноуемоу нменн
твоемоу днвнмъ са ꙗко Понеже длъ-
жна възѣтъ вѣтъ тварь ꙗко Хвалѣ тебѣ
приносити ꙗко сего радн на възторжнѣа
странъи възшнннхъ вещей
прѣходнмъ ꙗже твоемоу подъножью
ꙗко Чьстн съподовльше са ꙗко Зъраце бо
земѣа недвнжнмъи ꙗко Разоумѣемъ та
дръжащааго родъ непрнмѣзнъи ꙗко та-
кожде н морзскаа страна ꙗко како възннж
хвалн та ꙗко сътворышааго ꙗко Вьс-
верѣпѣвъше бо вълнамн съ земѣнѣа
са боретъ ꙗко коньца вьсеа вселенъна
покръитн тѣщнтъ са ꙗко на пѣсцѣтъ
разбнвѣаа кротнтъ са ꙗко Н рока твоего
бога са къ себѣ прнвлачнтъ вълнъи

Въшнннхъ вещей тварь вндѣвъше

разоумѣхомъ како дрѣвъ на тварь
трепещетъ тебе вѣко : смотрише бо въ
ннн смотреннѣа нхъ . многочѣтноуемоу
нменн твоѣмоу днвнмъ се ꙗко понеже
длъжна бы вьса тварь хвалоу тебѣ
прносѣ ꙗко сего радн на възторжнѣа
странъи възшнннхъ вещей прнходнмъ ꙗже
твоемоу подъножню что спѣбльше се ꙗко
зъреце

122a

бо земѣа недвнжнмъи разоумѣемъ те
дръжащааго родъ ис прѣмѣннннн тако-
жѣ н морзскаа страна ꙗко како вьноу
хвалитъ те створышааго ꙗко оуверѣпѣвъ
бо вълнами ꙗко съ земѣнѣа боретъ се ꙗко н
коньце вьсеѣ вселенънѣа ꙗко покрнтн
тѣщнтъ се ꙗко н на пѣсцѣтъ разбнвѣаѣ се
кротнтъ ен рока твоеѣго боитъ се ꙗко къ
себѣ прнвлачнтъ вълнн своѣ ꙗко н ꙗко
прнснотекоуцнмъ нсточнннкомъ вьше
вечьсти ꙗко славоу вьслатн дръжавы
твоѣн владыко ꙗко н не прѣстаѣоцнѣа
воды рѣчьннѣа н в крнноу вндѣвъше
ба носецоу съмо ꙗко вѣвамо ꙗко текоше
авнѣа родъ сво (!) вѣвергоу н непрѣхо-
дима кьстѣа (!) ꙗко прѣходма (!)

<p>своѣа . нн водзѣ прнсно текѣщемз нсточннкомз² бчасти взи</p> <p>f. 1b</p> <p>Славѣ възылатѣ Дрзжавѣ твоен вѣко² і не прѣстаѣшаа водзи рѣчннзѣа скрннѣк вндѣвзше бѣ носациѣ² сѣмо н овамо текоша² Авне же родз свон отзврзгѣ И неп- рѣходнма естзствѣ прѣходнма авнша сѣ і тебѣ едннмому боу вѣсмз² славѣ възылаемз глѣѣще²</p> <p>Велен еси гѣ і чюдзна дѣла твоѣ² и ниедннже слово оудолѣетз² кз хва- ленью чюдесз твоихз² своенѣ во воленѣ отз небытнѣ вз взитне сзтворн вѣс²</p> <p>Твоенѣ дрзжавонѣ дрзжншн тварѣ і твонмѣ промзшленнемѣ строншн весь мнрз² тзи отз четзи</p>	<p>іавнше ѣ тебѣ іедннмому боу вѣсмѣ слагоу</p> <p>1226</p> <p>вснлаіемѣ глѣюще ☩</p> <p>Велен іесн гѣ н чоудьна дѣла твоѣа ннїеднн же слово въдолѣѣетъ кз хва- леннїю чоудесз твоихъ . своїею волею ѿ небытнїа створн вса : твоїею дрзжавою сѣдржншн тварь всоу н твонмѣ промышленнїемѣ строншн весь мнрѣ . ты ѿ четырьмн врѣмены крзгѣ лѣтоу вѣчалъ (!) іесн . тебе трепецоуѣтъ мыслннїе все сллы . тебе поїетѣ слоуныце . тебе славословнтѣ лоуна . тебѣ молетѣ се бездъны (!) . тебе послоушаіетѣ свѣтъ . тебе воїетѣ се без- дъны н тебѣ работаютѣ нсточннцн . ты пропетѣ небо іако ѣ кожоу . ты оутврдн землю на водахз . ты ѿградн море пѣськомѣ</p> <p>[текстът прекъсва на следващия лист 123а, на който са преписани изповедални молитви, понеже под- редбата на листовете е объркана, и продължава на л. 125а]</p> <p>ты въздыханнїю въздѣхъ пролннѣ . англьскыіе сллы тебѣ слоужетѣ архангльсцн лн¹¹ тебѣ кланѣют се .</p>
<p>f. 4a</p> <p>рз стоухнн тварь сзставлѣ² Четзирзмн врѣмензи² крзгѣ лѣтоу вѣнъчалъ есн тебе тре(пе)щнѣтз мзслзннзѣа вса сллы та поетз слзынцѣ Та славнтз лоуна Тебѣ молатз са звѣздзѣ Тебѣ послоуша- етз свѣтъ Тебе боїатз са бездѣннѣ Тебе работажтз нсточннцн Тзи распатз небо ѣко н кожѣ тзи</p>	

оутврѣдн зѣмѣ на водахъ Тзи ог-
радн море пѣсѣкомъ Тзи кѣ въз-
дзиханью въздѣоухъ пролнѣ Аѣлзс-
кѣна снлзи тебе слоужатъ
Архѣлзсцин анци теѣвѣ кланѣжатъ
сѣ мзнооочнтнн херовнн И шес-
токрнлатѣа серафнмъ **В**крзеть
стоѣща і летѣща страхомъ неп-
рнстѣпнзѣа славзи твоѣѣ зак-
рѣивѣжатъ сѣ Тзи бо бѣ сѣ неспнса-
ненъ безначаленъ жѣ і нензглагола-
ненъ Прнде на землѣ

f. 4b

образъ раба прнемъ въ подобн члчн
бзвѣ не трѣпѣаше бо влѣко за
овьсрѣдованне мнѣстн твоѣѣ **В**ндѣтн
отъ непрѣзнн мжчнма рода члчѣ нѣ
прнде н спѣ нѣз ісповѣдаемъ благо-
дѣтѣ проповѣдаемъ мѣстѣ не танмъ
благодѣаннѣ **Р**однтельства нашего
Родзи свободнлз еси **Д**ѣвнчѣскаѣ
стнлз еси ложеснѣ **Р**ождѣствомъ
своимъ **В**сѣ тварь въспѣтъ тѣ
просвѣтѣвъшаго сѣ тзи бо бѣ нашъ
на земн дви сѣ і сѣ чѣкзи пожнѣ
Тзи нерѣданъскѣна водзи стн сѣ нѣсе
посѣлавъ стѣаго твоего дѣѣ і главзи

многочнтѣѣ херовнмъ · н шес-
токрнлатѣѣ серафнмъ · ѡкрѣтъ стоѣѣѣ
н летеѣѣ сѣ страхомъ · непрнстоѣпннѣ
славзи твоѣѣ закрнѣѣѣтъ се · ты бо бѣ
ѣсн неѣспнсаннѣ · безначелнѣ же н
неѣнзгланѣ · прнде на землю ѡбразъ
раба прнѣемъ · въ поѣн чловчн · не
трѣпѣше бо влѣко · за ѡбравдованне
млѣсти твоѣѣ · вндѣтн ѡ непрнѣзнн
моучнма рода чловча нѣ прнде н спѣ
нѣ · нсповѣда [ИЗТРИТО] ѣемъ блѣготъ
прпѣѣдаѣемъ мѣстѣ · не танмъ
блѣдѣаннѣ · роднтельства нашего
родъ свободнлѣ ѣсн · дѣвнчѣска
ложесна ѡстнлѣ ѣсн рожѣствомъ
своимъ · всѣ тварь въспѣѣѣ

125б

тъ те · просвѣтѣвъшаго се · ты бо бѣ
ншѣ на землн ѣвн се н сѣ чловкы
пожнѣ · ты нврѣданѣскнѣ воды
ѡстн · с нѣсе посѣла стѣ твоѣ дѣѣ ·
главы гнѣзѣѣщнхѣ се змнѣѣ ты
сѣкроушнлѣ ѣсн · ты оубо чловко-
любѣче цроу · прн ннѣ пришьствнѣемъ
стѣаго твоего дѣѣ · н стн водоу снѣ ·
н дажѣ ѣн блѣдѣтѣ нзѣѣѣленнѣ н
блѣвленѣ (!) нврѣданѣво · н створн ѣо

ГНѢЗДАЩИННХЪ СА ЗМНЕВЪ ТОУ
 СЪКРОУШНАЪ ЕСНЪ ТЪИ ОУБО ЧКЛЮБЧЕ ЦРЮ
 ПРНДН Н НЪИНѢ ПРНШЕСТВЕНЕМЪ СТААГО
 ТВОЕГО ДХА І СТИ ВОДЖ СНИЖ І ДАЖДН
 ЕН БЛАГОДѢТЬ

f. 5a

ИЗБАВЛЕНЮ БЛГОВЕННЕ ІЕРЪДАНОВО
 СЪТВОРН ІЖ НЕНСТЪЛѢНЮ НСТОЧНИКЪ
 СВАНЮ ДАРЪ ГРѢХОВЪ РАЗДРѢШЕННЕ
 НЕДЖГОМЪ БАЛСТВО ДЕМОНОМЪ
 ГОУВНТЕЛСТВО ПРотНВЪНЪИМЪ СЛАМЪ
 НЕПРНСТЖПЪИЖ АНЛЪСКЪИЖ КРѢПОСТН
 ИСПЛЪНЕНЖ ÷ Н ПО СЕ ЧЪТѢ ПА-
 РЕМИИ Н ПОТѢ ПРЪКРЪСТН
 ПѢ ВОДЖ БЪ ПРЪСТОМЪ І НАЧННАЕТЪ
 ПАКЪИ ÷ ПѢ ПРОЛОГѢ ВЕЛМН ÷
 Да вси почръпающен і прнемѣющен
 отъ неѣ і кропащен са еиѣ Да нмжтъ
 ІЖ ВЪ ОЧИЩЕННЕ ДШАМЪ Н ТѢЛОМЪ КЪ
 БАЛОВАНЮ ВРѢДОМЪ КЪ СТЪИИ ДО-
 МОМЪ КЪ ВСѢКОН ПОЛЪЗН ПОДОБЪИЖЪ ТЪИ
 БО ЕСН БЪ НАШЪ ОБНОВЛЕН ВОДОИЖЪ ОБЕ

f. 5b

ТЪШАВЪША ГРѢХЪИ РОДЪ НАШЪ ТЪИ БО
 ЕСН БЪ НАШЪ ПОТОПЛЕН ВОДОИЖ ПРН НОН
 ГРѢХЪ ТЪИ ЕСН БЪ НАШЪ СВОБОЖДЕН
 ОТЪ РАБОТЪИ ФАРАОУША МОСѢВЕМЪ РОДЪ

НЕИСТЪЛѢННЮ НСТОЧНИКЪ І СВЕЩЕННЮ
 ДАРЪ ГРѢХОМЪ РАЗДРѢШЕННЕ
 НЕДОУГОМЪ ВРАЧСТВО ДЕМОНОМЪ
 ГОУВНТЕЛСТВО ПРотНВЪНЫМЪ СЛАМЪ
 НЕПРѢСТОУПНЫИЕ АНГЕЛЬСКОУЮ
 КРѢПОСТЬ НПЪИНОУ

Да вси почръпающе н прнемлюще
 нмоутъ на ѡчищенне ДШАМЪ І теле-
 семь на ЦѢЛЪБОУ СТЪРЕМЪ на све-
 щенне

126a

ДОМОМЪ СЪ ВСѢКОН ПОЛЪЗЪ ПОБЪНОУ
 ТЪИ БО ІЕСН БЪ НШЪ ѡВЪНОВЛЕН ВОЮ І
 ДХОМЪ ѡБЕТЪШАВЪШН РОДЪ ГРѢХОМЪ
 ТЪИ БО ІЕСН БЪ НШЪ ПОТОПЛЕН ВОДОЖ ПРН
 НОН ГРѢХЪ

ТЪИ БО ІЕСН БЪ НШЪ СВОБАДЪ МОРЕМЪ ѡ
 РАБОТЪИ ФАРАОНЕ МОСЕ[ИЗТРИТО]ИМЪ
 РОДЪ ІЕВРѢИСКН ТЪИ БО ІЕСН БЪ НШЪ РА-
 ЗЪВРЪЗЪ КАМЕНЬ ВЪ ПОУСТЫНЫ Н
 ПОТѢШЕ ВОДЫ Н ПОТОЦН НАВОДЪИИШЕ
 СЕ Н ЖЕЖОУЩЕИЕ ЛЮДН СВОИЕ НАСЫЩЪ
 ТЪИ БО ІЕСН БЪ НАШЪ ІЖЕ ВОДОЮ І
 УГНЕМЪ ПРН ІЛНН ІЗБАВЛАЕ ІЗЛА ѡ
 ЛЪСТН ВАЛАМОВЫ ТЪИ НѢ ВЛЪКО СТИИ
 ВОДОУ СНО ДХОМЪ СТЫМЪ ТВОИМЪ
 ДАЖЪ ВСѢМЪ ПРИКАСАЮЩИМЪ СЕ Н

иеврѣнскѣ Тзи бо еси бѣ нашѣ Раз-
 бивши камень въ поустѣинѣ и потѣша
 водою Н потоци наводьниша сѧ и
 жаждаѣша люди своя насыщѣ Тзи
 еси бѣ нашѣ иже водою и огнемъ при-
 нани избави илѣ отъ льсти вавловѣ
 Тзи и нзинѣ влѣко свѧ водою снѣгъ
 Дхомъ стѣзимъ твоимъ Дажди вѣсѣмъ
 прикасаѣшнимъ же са еи и по-
 мазаѣшнимъ са еи
 Вскоушаѣшнимъ же еи стѣзинѣ и
 блгоуеннѣ ѡцѣщеннѣ здравнѣ и спн
 ги рабѣ своя Вѣрзизна црѧ и
 холубнаго отъ ба цра нашего и
 схранн и подз кровомъ твоимъ
 мнромъ покорн емоу вса врагѣ и сжпо
 f. 6a

статѣ Дажди емоу вѣсѣ прошеннѣ
 ѣже на спеннѣ и животъ вѣчнѣ Да
 и вещьми и чкѣи и аѣлѣи и
 виднѣимн и невиднѣимн славитъ
 са прѣстое нма твоѣ сѣ оцемъ и
 стѣзимъ дхомъ нзинѣ и присно и ÷
 ÷ ПѠ МНѠ ВСѠ ЛЮ Н ДХѠ ТВОѠ
 ДНѠ ÷ гла на гю по лю те ги ÷ ппз
 таи ÷ Приклонн ги оухо твоѣ [...]
 f. 6b

мо надз водою стѧго просвѣщеннѣ

приѣмлющимъ . и вскоушаѣшнимъ же
 на стѣин...

1266

и блгоуеннѣ . и ѡцѣщеннѣ . и
 здравнѣ . и спсн рабы своѣ вѣрнѣ .
 цра нашего . нме . схранн подъ кро-
 вомъ своимъ . и покорн ѣмѣ всакого
 врага и соупостата . и дажѣ емоу вса
 прошеннѣ . иже на спсннѣ и животъ
 вѣчнѣ . да и вещьми чловкѣ и
 англѣ вѣимѣи блгословить се нме
 твоѣ прѣстоѣ . ѡца и сна и стаго дха
 и ннѣ ÷ лю . амнѣ . пп миръ всѣмъ
 . главы нше ги . пп . таи мн ÷

Приклонн ги оухо твоѣ ÷ пи . назаб ÷
 прѣдъ крѣщеннѣ . мн . в . на вою . стаго
 просвѣ .

Бе ве ншь прѣложено при моѣнѣ водоу
 горькоюю люмъ своимъ . въ сладкоюю
 вѣржающею при ѣлнѣи . солню ицѣан
 . и ерѣданскѣи воды свещѣ .
 прѣчѣтимъ просвь...

[текстът прекъсва, на следващата с.
 127a е продължението на друга мо-
 литва].

<p>г̄лема въз окрннѣ црквѣнѣмь ÷ Бже бже нашъ прѣложен при мостѣнъ водѣ горькѣнѣ людѣмъ твонмъ въз сла- дькѣнѣ и вѣждѣнѣца вода при елнѣн солнѣн цѣль и ерѣданьскѣн вода свѣць прѣчнѣтѣмъ твонмъ просвѣщенемъ [...]</p>	
---	--

Зографският препис на Богоявленския чин се отличава с твърде малко редакционни текстови намеси. За илюстрация на голямата близост до старобългарския протограф по-долу са изнесени и всички лексикално-текстологични дублети в целия Чин, които са много по-малко в сравнение с тези в преписите на останалите славянски ръкописи, които съм проучвала. Дублетите са подредени в азбучна последователност, като първата посочвана е от Син Евх. Цитираните гръцки съответници са по изданията на Дмитриевский 1901, Goar 1960, Passareli 1982, Parenti, Velkovska 1995.

Балованье 5а – цѣльба – ἰατρεία

бальство 5а – врачество – ἀλεξιτήριον

божьн 12г – вожьствьнъ – τεῖος

врьдъ 5а – страсть – πάθος

взспѣтн 4б – възспѣватн – ὑμνεῖν

грѣшьникъ 12г – ◊ грѣшьнън – ἀμαρτωλός

дрьжатн 3б – сьдрьжатн – συνέχειν

нетъ 11v – нетннънъ – ὁ ἀληθινός

обзрьдованье 4б – ѿбрядованнѣ (!) – τὰ σπλάγχνα

окропнтн 12г – възскропнтн – ῥαντίζειν

помзшлѣенье 11v – мзсль – διάνοια

родъ 12г – естъство – φύσις

развнтн 5б – разьвръзы (!) – διαῤῥηγνύναι

сватнтн 4б – осватнтн – ἀγιάζειν

оудолѣтн (! вм. оудовьлѣтн) 3б – въздовьлѣти – ἐξαρκεῖν

оустронтн 12г – прнстронтн – ἀποκαθιστάναи

фарлаоушь 5б – фараон'ь – τοῦ φαραώ

Някои дублети са еднокоренни и се отличават само по префиксацията или постфиксацията, а също и по глаголно-видовата си характеристика, напр. окропнтн 12г – възкропнтн, оустронтн 12г – прнстронтн, оудолѣтн (! вм. оудовьлѣтн) 3б – въздовьлѣти, възпѣтн 4б – възпѣватн, сватнтн 4б – осватнтн и др.

Прави впечатление обаче, че префиксацията в Z-50 не е променяна в редица случаи, за разлика от други славянски преписи, срв: сватнтн 5а – ἀγιάζειν, сватнтн 5б – ἀγιάζειν. Освен това в този ръкопис откриваме и грешки на книжовника, които очевидно се дължат на неразбиране на апографа, възхождащ към глаголическия текст, но и на стриктно придържане към него, срв: овьсрьдованье 4б – ѿврьдованне (!) – τὰ σπλάγχνα, ρазвнтн 5б – ρазвьръзы (!) – διαρρηγνύναи.

В заключение може да бъде обобщено следното.

На фона на богата славянска книжовна традиция на евхологичните чинопоследования, съхранена цялостно в продължение на много векове, Зографският препис на Чина на Свето Богоявление показва впечатляваща близост до глаголическия протограф. През същата епоха е била осъществена т. нар. *архаична редакция на Евхология*, която е засегнала всички евхологични текстове и в нея са регистрирани голям брой лексикално-текстологични дублети (за нея вж. Тончева 2010).

Съвсем уверено може да се твърди, че преписът Z-50 е различен от архаичната редакция, той е направен от апограф, направо възхождащ към Син Евх, като книжовникът е подбрал основните структурни компоненти на Богоявленския ритуал за нуждите на атонското богослужение през XIII – XIV век.

Литература

Дмитриевский 1901: Дмитриевский, А. Описание литургических рукописей, хранящихся в библиотеках православного Востока. Т. II (Еὐχολόγια), Киев,

1901. [Dmitriyevskiy, A. Opisaniye liturgicheskikh rukopisey, khranyashchikhsya v bib-liotekakh pravoslavnogo Vostoka. T. II (Εὐχολόγια), Kiyev, 1901.]
- Пенкова 2008: Пенкова, П. Речник-индекс на Синайския евхологий. Академично издателство „Марин Дринов“: София, 2008. [Penkova, P. Rechnik-indeks na Sinayskiya yevkhologiy. Akademichno izdatelstvo „Marin Drinov“: Sofiya, 2008]
- Пенкова, Цибранска 2003: Пенкова, П., М. Цибранска Синайски Евхологий. В: Кирило-Методиевска енциклопедия, т. 3. Академично издателство „Марин Дринов“: София, 2003 (604 – 614). [Penkova, P., M. Tsibranska Sinayski Evhologiy. V: Kirilo-Metodievska entsiklopediya, t. 3. Akademichno izdatelstvo „Marin Drinov“: Sofiya, 2003 (604 – 614)]
- Тончева 2010: Тончева, Хр. Архаична редакция на старобългарския *Чин на Свето Богоявление*. Във: Fundamenta Europaea, Volume V, Number 8-9, Poznan – Uman, 2010, 92 –100. [Hr. Arhaichna redaktsiya na starobalgarskiya Chin na Sveto Bogoyavlenie. Vav: Fundamenta Europaea, Volume V, Number 8-9, Poznan – Uman, 2010, 92 –100]
- Frček 1939: Frček, J. Euchologium Sinaiticum. Texte slave avec sources greques et traduction française, II (Patrologia Orientalis, 24/5), 1939.
- Goar 1960: Goar, J. Εὐχολόγιον siwe Rituale Graecorum. Venize, 1730, Graz, 1960.
- Nachtigal 1941, 1942: Nachtigal, R. Euchologium Sinaiticum. Starocerkvenoslovanski glagolski spomenik. I. Fotografski posnetek. Ljubljana, 1941; II. Tekst s komentarjem. Ljubljana, 1942.
- Parenti, Velkovska 1995: Parenti, St., E. Velkovska L'Eucologio Barberini gr. 336 (ff. 1-263). C.L.V. EDIZIONI LITURGICHE: Roma, 1995.
- Passareli 1982: Passareli, G. L'Euchologio cryptense Γ.β. VII (sec. X). (= ANALEKTA ΒΛΑΤΑΔΩΝ, 36). Thessaloniki, 1982.
- Tarnanidis 1988: Tarnanidis, I. The Slavonic Manuscripts, discovered in 1975 at St. Catherine monastery on Mount Sinai. Thessaloniki, 1988.